

COMENTARII

FENOMENE ȘI PROCESE CARACTERISTICE LUMII CONTEMPORANE*

Prof. dr. doc. Roman Moldovan

Este bine cunoscut că una din cele mai caracteristice trăsături ale lumii contemporane constă în natura sa de perioadă de tranziție, de epocă de mari schimbări în tehnologie, știință, cultură, societate etc. Drept urmare este prezentă o întreagă literatură — îndeosebi în științele tehnice, economice, sociologie și filosofie — care are ca obiect analiza conținutului unei sfere largi de fenomene și procese încercând să desprindă tendințele dominante ale evoluției de viitor. Analiza se referă — de regulă — la toate cele 3 fațete — trecut, prezent și viitor — pentru a identifica pe de o parte caracteristicile dominante din trecut și prezent și pe de altă parte desfășurarea dorită, posibilă și respectiv probabilă în viitorul mai apropiat sau mai îndepărtat. Această dublă referință apare uneori expres, direct, iar alteori indirect. Interdependențele reciproce dintre cele 3 momente sînt în orice caz prezente căci viitorul este strîns legat de prezent și acesta de trecut. Într-adevăr oricît de radicale sînt schimbările ce au loc în procesele și fenomenele social-umane și în cunoașterea legilor naturii, acestea se întrepătrund cauzal, înlăturîrea cauză-efect are întotdeauna loc, uneori simplu, liniar, dar de cele mai multe ori, — ca regula generală — complex-sistemic. Dată fiind amplitudinea și radicalitatea schimbărilor ce au loc în lumea contemporană, de foarte multe ori cercetătorii, analiștii în cauză, vorbesc pe drept cuvînt de o nouă civilizație, o nouă cultură, o nouă societate. În această categorie de lucruri se înscrie și valorosul elaborat științific pe care încercăm să-l prezentăm în materialul de față. Așa cum rezultă din chiar titlul lucrării, autorul își mărturisește preocupările, intențiile; tematica studiată privește civilizația industrială ca o trăsătură specifică, definitorie a stadiului atins în prezent de evoluția economiilor naționale ale țărilor capitaliste dezvoltate și contradicțiile care se manifestă tot mai puternic, determinîndu-le — în mod obiectiv — să caute noi căi de dezvoltare, de evoluție. Pentru a evidenția natura acestor contradicții — așa cum le concepe autorul, acesta le caracterizează ca fiind confruntări cu sine însăși, ceea ce implică schimbări de sistem social-economic și nu numai în interiorul sistemului. Lucrarea îmbogățește — în accepțiunea cea mai deplină a termenului — literatura de specialitate în materie, analiza efectuată reușind să caracterizeze atît conținutul conceptului de civilizație industrială — ca noțiune, expresie științifică a unui ansamblu de fenomene și procese ce definesc însăși specificul realităților actuale din lumea capitalistă, aflată într-un stadiu avansat al dezvoltării sale, cît și confruntările ce au loc în interiorul ei, delimitîndu-i tendințele dominante din prezent, conturînd în același timp — prognozează — desfășurarea lor ulterioară. Caracterizînd — în mod succint — eforturile de analiză creatoare ale autorului, putem spune că acesta a reușit să definească cuprinzător conținutul tematicii ce și-a propus să cerceteze — civilizația industrială și problemele tranziției spre civilizația postindustrială — în principal, a țărilor pe care le denumim industriale dezvoltate. Bineînțeles că se ocupă și de țările în curs de dezvoltare, căci fenomenele și procesele din primele au influențe puternice și asupra acestora — și invers.

Termenul de civilizație industrială — folosit de autor — are, așa cum cunoaștem, o sferă largă de cuprindere în literatura de specialitate, întîlnindu-se adeseori — pentru definiția relativă a aceluiași fenomene și procese — și termeni de civilizație umană, în sens bineînțeles mai larg, și de civilizație științifică și tehnologică — acesta desigur cu un conținut mai restrîns, mai limitat. Independent la care din aceste concepte ne referim — civilizația umană, industrială sau științific-tehnologică — întotdeauna avem și trebuie să avem în vedere că acestea au două laturi inseparabile și anume: înfățișarea stadiului, a condițiilor create, asigurate desfășurării vieții sociale și concomitent prezentarea unor laturi ale procesului

* Andrei Vela, *Civilizația industrială — în confruntare cu sine însăși*, București, Edit. Politică, 1986.

istoric de modernizare, de dezvoltare, de naștere și consolidare a condițiilor menite să asigure bunăstarea omului¹.

Făcând un pas mai departe în analiza și prezentarea lucrării — de la general spre particular — menționăm că sînt abordate principalele laturi ale amplului proces de revoluționare a forțelor de producție, ce se desfășoară, în lumea contemporană. Ne sînt pe larg prezentate trăsăturile caracteristice a trei fenomene ce au curs în țările capitaliste industriale și anume: a. în industrie — ca particularitate deosebită, specifică, a sistemului economic burghez; b. în știință, ca element, factor determinant al schimbărilor ce au loc în societate, în general, și în industrie, în special și c. crizele, ca manifestări ce formează condițiile de desfășurare — ambianța intrinsecă a celor două fenomene menționate anterior și ca forme contradictorii ale evoluției contemporane. Este promovată o viziune globală, sistemică, fiind analizate, ca atare, separat fenomenele în cauză și în același timp în interdependențele dintre ele, dovadă concludentă în acest sens este utilizarea în analiză a cunoștințelor specifice mai multor discipline științifice și anume: științelor economice, tehnologiei, istoriei și filosofiei științei. Sînt preluate critice și prezentate sintetice dar cuprinzător rezultatele studiilor întreprinse de cercetătorii români și bineînțeles a celor străini în analiza fenomenelor în cauză — industrie, știință, crize.

În eforturile de a identifica cauzele ce determină anumite efecte și a contura tendințele de viitor, autorul face legăturile corespunzătoare cu documentele de partid și de stat respective, înscriindu-se în prevederile acestora, prevederi ce constituie tot altfel de referință.

Originală și rodnică pentru îmbogățirea cunoașterii conținutului concepției de dezvoltare industrială ni se pare a fi abordarea a trei probleme și anume: a. a ciclurilor de dezvoltare ale științei, tehnicii și economiei b. a legăturilor dialectice dintre ele c. a naturii crizelor din economia occidentală de la sfîrșitul deceniului al 7-lea. Se afirmă — și demonstrează — că sîntem în prezența unor modificări în domeniul forțelor de producție, din țările occidentale dezvoltate, a unor schimbări adînci, de esență economică și socială a civilizației industriale. Analiza este circumscrisă în principal la țările capitaliste dezvoltate industrial dar se tratează și influențele asupra industriei din țările în curs de dezvoltare, subliniindu-se în același timp că transformările în țările dezvoltate industrial au influențe multiple și variate și asupra țărilor cu sisteme economice socialiste, ca urmare a interdependențelor ce s-au creat între toate economiile naționale odată cu formarea și funcționarea sistemului economic mondial.

Dacă de la enunțul tematic al conținutului lucrării trecem la analiza modului de tratare a problemelor, constatăm că cele trei fenomene observate și analizate — specificate mai sus — sînt cercetate sub multiplele lor laturi consemnându-li-se caracteristicile esențiale, și — lucru foarte important — se identifică unele din analizele, determinante ale naturii situației în care se găsește desfășurarea lor, se constată abaterile lor de la evoluția cunoscută pînă în prezent — devenită clasică —, se procedează la prognozarea tendințelor de viitor și evident se formulează propuneri privind acțiunile ce se cer a fi întreprinse și eventuale soluții ce sînt de adoptat, pentru ca tranziția să fie cît mai puțin dureroasă pe plan social și uman.

Fenomenul crizei fiind o condiție și ambianță prezentă sub multiple și variate forme, în lumea contemporană, tratarea începe cu aceasta, definindu-i sfera de cuprindere. Se constată și se documentează existența unui sistem de crize, foarte diferite, simultane, de mare extensiune etc., care a cuprins economia și societatea capitalistă. Acest sistem actual, este diferit de ceea ce cunoaștem din schemele clasice în materie. Drept urmare și relațiile clasice, pentru ieșirea din criză, nu mai sînt corespunzătoare, au cu totul alt conținut față de crizele din sfera schimbului și a consumului, crize specifice secolelor al 18-lea și al 19-lea². Trei concluzii ni se

1 Raymond Williams, *Keywords — a vocabulary of culture and society*, Anglia, Fontana, Croom, Helm, Glasgow, 1976.

2 Într-o schemă cuprinzătoare sînt enumerate, fenomenele de criză, plecînd de la cadrul specific de activitate umană (a. economic, b. social-politic și c. natural-ecologic) și sistemul și structura sa (a. sistemul economic, b. sistemul social-politic, c. sistemul natural-ecologic). În economie, în structura sistemului economic sînt enumerate crizele: în producție și ale forțelor de producție, ale mecanismelor economice, în relațiile economice de schimburi și cooperare instituționale economice, comportamente economice, ale cunoștințelor științifice, tehnice și tehnologice aplicabile. În structura social-politică avem crize în structuri și forme de proprietate, în structura socială de clasă, în relațiile și raporturile de forță ale instituțiilor politice. În structura sistemului natural-ecologic crize ale resurselor de materii prime, resurselor energetice, resurselor de apă, solului și pădurilor, resurselor umane. Desigur că sediile crizelor sînt mai numeroase decît cele enumerate mai înainte, căci fiecare element are subiecamente și deci sedii posibile ale crizelor. În ceea ce privește sistemul se precizează că acesta trebuie înțeles la 3 niveluri (internațional, regional și național) în funcție de formațiunea social-economică (capitalistă, socialistă, intermediară) sau în funcție de nivelul dezvoltării (țări industrial avansate, țări în curs de dezvoltare etc.).

par importante : că fenomenele de criză își au cauză, în primul rînd, în interiorul fiecărui sistem — predomină deci latura endogenă — chiar și atunci cînd sînt prezenți și factori exogeni, influențele acestora se suprapun contradicțiilor interne ale sistemului în cauză ; criza economică și social-politică a lumii capitaliste pare a se desfășura lent, contradictoriu, ocupînd o lungă perioadă de timp, iar ieșirea din criză implică combaterea tendințelor de egoism național stimulat de practicile imperialiste (protecționism comercial, lupta pentru piețe și zone de influență) presupunînd elaborarea și adoptarea unei strategii cuprinzătoare, globale, a cărei aplicare va contribui la ieșirea din criză.

În ceea ce privește perioada de tranziție în care structurile tehnico-economice ale societății își schimbă baza — de adînci modificări în ea —, criza ia mari proporții căci se transformă treptat raportul între noua și vechea tehnologie a bazei materiale de producție — a actualei diviziuni internaționale a muncii, a raporturilor internaționale de forță. În aceste condiții tranziția — care are loc la sfîrșitul sec. XX și începutul sec. XXI — este caracterizată de o puternică instabilitate, crizele cuprinzînd societatea capitalistă în întregul ei, societate nevoită să se reînnoiască¹. Ca desfășurare, tranziția are loc treptat, noul tip de civilizație — post sau nonindustrială — pătrunzînd și instituționalizîndu-se în etape succesive, între altele, datorită noului utilaj, superior din punct de vedere tehnic, care deși mai mic ca volum fizic este mult mai scump iar înlocuirea celui vechi implică acumulări mari de mijloace destinate investițiilor productive.

Întrebîndu-se care vor fi structurile de tranziție, structuri ce vor rezulta din îmbinarea sistemului industrial în funcțiune cu cel viitor, autorul răspunde enumerînd patru astfel de structuri : a. structuri de tip postindustrial ce vor cuprinde și ramuri de producție care au la bază noile tehnologii (USA, Japonia, țările vest-europene și unele țări socialiste) ; b. structuri intermediare cuprinzînd ramuri cu tehnologii de vîrf — izolate încă — răspîndite în masa ramurilor dominate de tehnologiile clasice (cîteva țări capitaliste și unele țări în curs de dezvoltare) ; c. structuri clasice (masa țărilor în curs de dezvoltare) ; d. structuri agrare (unele cu o mai largă, altele cu o mai redusă aplicare a tehnologiilor de vîrf).

Analizînd fenomenele ce au loc în perioada de tranziție, perioadă în care însăși civilizația industrială capitalistă este la răscruce, evoluția istoriei la rîndul ei traversînd un moment crucial, sînt enumerate o serie de fenomene considerate ca simptome ale decreștinării — cum spune autorul — și anume : a. încetinirea în unele țări și stagnarea în altele a creșterii industriale ; b. reducerea ponderii industriei în structura economiilor naționale ; c. scăderea intensității modificărilor de structură la nivelul sistemului economic național și apariția modificărilor structurale de tip nou, în interiorul ramurilor industriale existente ; d. schimbări în structura cererii solvabile de produse industriale, conștient de modificări în structura totală de producție și în cea industrială ; e. schimbări în dinamica volumului și structurii forței de muncă, în repartizarea sa pe ramuri, odată cu schimbarea structurii producției și a structurii cererii și consumului. Într-o schemă sintetică foarte convingătoare sînt prezentate corelațiile — de ordine și cauzalitate — între simptomele crizei industriale contemporane². Procedînd la analiza cauzelor crizei industriale sînt enumerate 3 grupe de fenomene, procese, pe care autorii în materie le consideră ca factori generatori : a. redistribuirea producției industriale între țările capitaliste dezvoltate și țările în curs de dezvoltare ; b. puternicele creșteri ale prețurilor petrolului din 1973 și 1979 ; c. așa-numita „stare de inerție” care a cuprins factorii responsabili ai economiilor occidentale, ca o consecință a dezvoltării economice, continuu ascendente care a avut loc în anii 1950—1967. Recunoscîndu-se contribuția acestor cauze, autorul efectuează o analiză adîncită a problemei, ajungînd la concluzia existenței și în mod succint — eforturile de analiză creatoare ale autorului sînt foarte apăsătoare — a reușit să de-

Se elaborează noi modele privind : diferitele laturi ale proceselor de muncă, natura participării la organizarea și conducerea producției, forme noi ale existenței sociale și politice.

a. Sînt enumerate pe de o parte corelațiile de ordine între fenomenele care reprezintă simptomele crizei industriale și efortul acțiunii fenomenelor respective : produse noi și nevoi sociale noi cu efecte în modificarea structurii cererii și consumului ; dezechilibre în structura de producție avînd ca efect transformări în structura producției, ritmului de creștere lent, stagnare ; subutilizarea capacității de producție ; dezafectarea unor capacități de producție avînd ca efecte criza ramurilor vechi de producție ; eliberarea, concedierea forței de muncă avînd ca efect șomaj.

b. Pe de altă parte sînt prezentate condițiile de cauzalitate, între factorii și fenomenele — cauze — și efectul lor : factor de cauzalitate primordială — progres tehnic avînd ca rezultat produse noi ; factor de cauzalitate secundar — modificarea structurii cererii și consumului ceea ce creează nevoi sociale noi ; fenomen esențial (central) — care este și efect și cauză — transformarea structurii producției ceea ce determină dezechilibre în structura de producție, efect derivat — schimbarea structurilor forței de muncă ceea ce creează șomaj persistent.

Politică, 1980.

respectiv acționării — cu rol determinant — a cinci factori și anume: a. acțiunea progresului tehnic; b. trendul coborîtor al productivității muncii; c. diamica contradicție a prețurilor; d. evoluția ratei profitului; e. evoluția stagnantă a investițiilor.

Momentul de manifestare al crizei industriale este concomitent cu aplicarea în producție a cuceririlor științei și tehnicii sub formă de mașini-unelte, tehnologii, produse noi. Vechile forțe de producție intră în criză, pentru că au ajuns să aibă o eficiență inferioară în comparație cu cele noi. Aceste noi forțe, duc, impun edificarea treptată a unui nou aparat tehnic de producție. Societatea este astfel înzestrată cu ramuri clasice, vechi, tradiționale (tehnici învechite, costuri ridicate, eficiență scăzută, consumuri energetice mari, productivitate și competitivitate redusă în comparație cu cele noi), cu unele ramuri avansate și cu unele de vîrî. Sintem la o răscruce a procesului de industrializare, adică în fond și fapt la efectuarea unor restructurări social-economice și deci la necesitatea optării pentru alte strategii mai corespunzătoare, ale dezvoltării social-economice. În această ordine de idei sînt enumerate ca fiind deosebit de actuale trei acțiuni în cadrul măsurilor de politică economică și anume: a. căutarea și alegerea coeficientului optim de industrializare în principal prin politica investițiilor (ponderarea ramurilor industriale în funcție de aportul lor la sporirea venitului național); b. determinarea structurii economiei naționale în care industria în ansamblu sau și ramurile de vîrî în special să exercite rolul lor optim; c. asigurarea eficienței optime pe baza structurii corespunzătoare a economiei naționale în ansamblu sau și a industriei în cadrul acesteia. Pe baza acestor acțiuni se va ajunge la determinarea dimensiunilor și structurii activităților industriale ce vor continua să existe în țările capitaliste dezvoltate, precum și nivelul lor calitativ legat de aplicarea progresului științific și tehnic. Aceste schimbări evidențiază, pe de o parte, ceea ce autorul numește „epuizarea modului industrial capitalist” și, pe de altă parte, că el nu mai corespunde noilor condiții care se dezvoltă treptat. Concomitent are loc un „li proces al cărui conținut arată că se efectuează un transfer al funcțiilor umane de producție asupra uneltelor.

Revoluționarea în forțele de producție, noul mod tehnic de producție vor avea efecte multiple pentru modul de viață al omului. Îndeosebi în ceea ce privește productivitatea muncii, rolul și locul omului în procesul de producție, un nou concept al muncii și al mecanismului de producere a valorii și plus-valorii. În legătură cu acest ultim aspect, autorul subliniază — pe drept cuvînt — că, oricît de perfecționate vor fi mijloacele de muncă — în legătură cu problema transferului funcțiilor umane de producție asupra uneltelor —, oricît vor înlocui eforturile omului care le-a creat, acestea nu creează și nu pot crea valoare, cu o însușire intrinsecă a lor, deoarece aceste mijloace sînt numai depozitare ale unei funcții care le-a fost transmisă de om, prin munca acestuia.

O imagine a felului cum industria va fi „industria de după industrie”, odată cu efectuarea tranziției de la societatea industrială la dezvoltarea noului mod tehnic de producție, ne-o poate furniza comparația dintre industria manufacturieră a secolului al XVIII-lea și industria masinistă, deci este de remarcat că diferențele vor fi mai mari. În comparație cu cea masinistă noua industrie va fi o industrie automatizată, robotizată, cibernetizată, informatizată. Dacă aceasta va fi noua industrie în țările dezvoltate, cu astfel de particularități, în mod firesc se pune problema caracteristicilor proceselor industriale în țările în curs de dezvoltare. Cum se va desfășura acest proces în aceste țări, industrializarea țărilor în curs de dezvoltare este menită să înfăptuiască o schimbare radicală în actuala ordine economică internațională. Desigur că procesul are restricții, limite, cauzate îndeosebi de înapoierea tehnică și tehnologică, manifestîndu-se un nou decalaj provocat tocmă de această înapoiere, decalaj cu consecințe — în timp

5 a. Acest aspect — în fond pozitiv — constă în: apariția noilor forțe de producție, gradul ridicat de socializare a producției aflată în contradicție cu monopolizarea producției și activității economice; noi forme de relații globale — pe plan internațional; epuizarea unor resurse naturale și energetice; noi posibilități de organizare și conducere a economiei — programare, planificare — aflate în contradicție cu formele de proprietate perimate; schimbările social-economice pe care le implică rolul nou al colectivităților umane în societate; influențele — ca exemplu de urmat — al orînduirilor socialiste.

b. Acest proces se desfășoară în cadrul progresului forțelor de producție și de înstaurare a unui nou mod tehnic de producție. În opinia autorului, dezvoltarea industrială, declanșată de revoluția industrială — procesul de industrializare — este un moment culminant al istoriei forțelor de producție, care — înfăptuind industrializarea — încheie un ciclu istoric, ce a dus la eliberarea minii umane. Noul ciclu — posterior revoluției industriale, pe fundamentele create de aceasta — caracterizat de obiectivarea inteligenței umane, va duce la transferul funcțiilor umane logice de producție asupra unor mijloace de muncă de un tip cu totul nou, efectul fiind eliberarea creierului uman. Se vor crea unelte total exterioare omului, acesta fiind înlocuit total în producție.

mai grave decât cele existente în prezent. Aflate în această situație țările în curs de dezvoltare au de eliminat handicapul modelelor vechi de industrializare, au de ales alte căi, corespunzătoare noilor momente istorice în care se manifestă puternic revoluția științifică și tehnică. Înapoierea tehnico-industrială a țărilor în curs de dezvoltare este un factor mai grav decât subdezvoltarea lor industrială⁶. Se deslășoară un proces în defavoarea țărilor în curs de dezvoltare, ca urmare a faptului că factorii de producție își reduc ponderea în favoarea celor bazati pe cerceririle științei și aplicațiile sale tehnologice, factori deținuti — așa cum se știe — cu preponderență de țările industriale dezvoltate.

Așa cum rezultă din analizele elaborate în aceste țări, dezvoltarea industrială — strategiile acestei dezvoltări — au la bază patru fundamente care s-au dovedit în timp a fi tot altă iluzii privind depășirea în termen scurt a decalajelor (orizont de timp prea scurt pentru realizarea obiectivelor economice, obiective supradimensionate, în același timp): iluzia sprijinului binevoitor al țărilor capitaliste (se are în vedere mai ales ajutorul extern), iluzia stabilității tehnologiilor (tehnologiile introduse neimplicind doar reînnoire ci exclusiv exploatare), iluzia modelelor valabile universal (instrumentele de dezvoltare constau în tehnologii capitaliste și metodologii de planificare socialiste). A sosit timpul ca aceste iluzii să fie considerate ca atare și trase toate consecințele pentru elaborarea unei strategii a dezvoltării care să țină seama că există unele handicapurii și disparități⁷.

În mod firesc într-o analiză ca cea de față nu se pot consemna — constatăm cu autentică părere de rău — decât părți, laturi, ale multilelor probleme abordate, cu competență și rigurozitate științifică de Andrei Vela. Din foarte cuprinzătorul conținut⁸ am ales probleme care — în opinia subsemnatului — au un mai pronunțat caracter de originalitate în comparație cu altele, în același timp, aduc răspunsuri posibile de dat unor cerințe actuale ale practicii sociale, respectiv reprezintă identificarea unor tendințe de viitor care pot și trebuie să devină puncte de orientare, instrumente indispensabile și deosebit de utile în acțiunile de elaborare a strategiilor dezvoltării social-economice, de viitor. Caracterizarea conținutului teoretic și enunțarea unor puncte de vedere, cu caracter de concluzii, se face pe bază de criterii teoretice de înalt nivel științific, orientat ideologic, fundamentat pe baza materialismului dialectic și istoric — autorul situându-se consecvent în poziția de militant revoluționar.

Lucrarea este o sursă valoroasă de documentare și informare în problemă, prin bogăția excepțională a materialului bibliografic conținut. Pentru editarea unei astfel de lucrări în sine și pentru condițiile grafice asigurate, Editura Politică merită toate felicitările.

⁶ Unele avantaje potențiale care au apărut în perioada de până în prezent se transformă în dezavantaje. Astfel abundența și ieftinătatea forței de muncă nu mai are rol stimulator pentru industrializare deoarece productivitatea foarte ridicată bazată pe tehnicile moderne de producție, depășește dezavantajul folosirii forței de muncă din țările dezvoltate chiar plătiind-o cu salarii ridicate. De asemenea, se reduce și chiar dispare avantajul abundenței de materii prime, condițiile de schimb se deteriorează continuu ca urmare a impactului ce-l au noile tehnologii asupra materialelor folosite în procesele de producție, se depreciază materiile prime clasice odată cu noile aplicații în producție a progreselor tehnologice. Țările în curs de dezvoltare se găsesc în fața unei acțiuni a noilor tehnologii asupra materiilor prime furnizate de ele: înlocuirea de materii prime ca urmare a noilor procese tehnologice, dispariția de produse și deci de unele materii prime utilizate, apariția materiilor prime provenind din mări și oceane. Alt avantaj amenințat să dispară sînt resursele energetice — îndeosebi petrolul —; scade continuu raportul între unitatea de energie consumată și unitatea de creștere economică.

⁷ Existența industriilor de tip clasic, cu mari consumuri de materii prime și energie, eficiență scăzută, produse necompetitive; agricultura slab productivă al cărei ritm de creștere este inferior celui al creșterii demografice; forța de muncă disponibilă are o slabă calificare în raport cu folosirea noilor tehnologii; cercetare științifică de dimensiuni reduse și nivel scăzut; învățămîntul nu-i în concordanță cu cerințele revoluției tehnologice; lipsa de manageri, organizatori, conducători tehnici ai producției.

⁸ Potențial științific și tehnic distribuit pe plan internațional în defavoarea țărilor în curs de dezvoltare, potențialul industrial distribuit, de asemenea, inegal și calitativ inferior în țările în curs de dezvoltare; infrastructură informațională în stadiu incipient; tehnologia nouă existentă provenită din exterior și de dimensiuni reduse; creația tehnologică proprie deosebit de redusă; sistemul de învățămînt incapabil să formeze cercetători științifici și cadre cerute de folosirea corespunzătoare a noilor tehnologii.

Se analizează conținutul și manifestările ce caracterizează confruntarea cu sine însăși a actualii civilizații industriale, sistemul contemporan de crize ale capitalismului și momentele de răscruce la care a ajuns civilizația industrială; progresul forțelor de producție și natura perioadei de tranziție — de lungă durată — pe care o parcurge, a cărei caracteristică esențială este criza de mari proporții; problema impactului progresului în știință și tehnică asupra ciclului economic; progresul tehnic contemporan și cerințele acestuia pentru procesul industrial desfășurat în țările în curs de dezvoltare.